

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-102-113

УДК 341.03

О. В. СКРИПНЮК,
директор Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України*
ORCID: 0000-0001-7052-3729

АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Постановка проблеми. Перехід триваючого ще з 2014 року російсько-українського збройного конфлікту з порівняно малоінтенсивної фази позиційних бойових дій на лінії розмежування з ОРДЛО до повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації з території власне Росії, Білорусі, ОРДЛО та тимчасово окупованого Криму став свідченням найбільшої з часів Другої світової війни кризи міжнародного правопорядку. Повномасштабна збройна агресія, скоєна проти держави, яка свого часу добровільно відмовилася від ядерної зброї державою – постійним членом Ради Безпеки ООН, на яку відповідно до положень статті 24 Статуту ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки, продемонструвала кричущу невідповідність системи колективної безпеки, що функціонує в рамках ООН, потребам часу.

По суті, йдеться про її повну неефективність, зумовлену багатьма факторами, зокрема і збереженням принципу одноголосності постійних членів Ради Безпеки (стаття 27 Статуту ООН), що *de facto* унеможлиблює застосування колективних заходів, передбачених у главі VII Статуту, в тому випадку якщо держава, дії якої становлять загрозу миру, порушення миру чи акт агресії є постійним членом Ради Безпеки ООН. Свого часу цей принцип, безперечно, відіграв певну позитивну роль, забезпечуючи в складних умовах холодної війни узгоджені дії міжнародного співтовариства з підтримання миру, проте на сьогодні внаслідок повного ігнорування РФ основних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН та інших міжнародно-правових актах, він виглядає явним анахронізмом.

Недостатня, якщо не сказати більше, ефективність системи підтримання миру та безпеки в рамках ООН поєднується з такою самою неефективною системою, що діє в рамках ОБСЄ, механізми якої, зокрема глави III

---

* *Skrypniuk Oleksandr*, Director of the Koretsky Institute of State and Law Academy of Science of Ukraine, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Academician of the NALS of Ukraine

Віденського документа 2011 року Україна намагалася застосувати у лютому 2022 року для звернення до РФ з запитом щодо надання детальних роз'яснень щодо військової діяльності у районах, прилеглих до території України та в тимчасово окупованому Криму.

Проте наявна на сьогодні глибока, системна криза міжнародного правопорядку жодним чином не означає те, що Україна не повинна використовувати всі наявні в сучасному міжнародному праві важелі тиску на державу-агресора, зокрема звернення до міжнародних юрисдикційних установ. Навіть у сьогоднішніх надскладних умовах, коли пріоритетні завдання щодо захисту територіальної цілісності та політичної незалежності нашої держави відіграють передусім Збройні Сили України, правоохоронці, добровольці та волонтери, працівники тилу, по суті, весь український народ, українська доктрина та практика міжнародного права може зробити і насправді робить свій посильний внесок у цю загальнонародну справу.

Відповідно метою дослідження є визначення міжнародно-правових напрямів протидії російській агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протидія російській агресії в Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН. 25 лютого 2022 року на засіданні Ради Безпеки ООН делегації США та Албанії внесли проєкт резолюції S/2022/155, який чітко кваліфікував дії РФ як агресію в порушення п. 4 ст. 2 Статуту ООН та містив вимогу негайного припинення використання сили проти України та негайного, повного і беззастережного виведення російських збройних сил з усієї території України в межах її визнаних кордонів. Проєкт був підтриманий 11 голосами членів Ради Безпеки, проте внаслідок застосування вето Російською Федерацією резолюція схвалена не була (3 держави – Китай, Індія, Об'єднані Арабські Емірати утрималися під час голосування).

Ситуація зловживання РФ принципом одноголосності постійних членів Ради Безпеки ООН всупереч положенням статті 27 Статуту ООН, що зобов'язує державу, яка бере участь у спорі утриматися від голосування була, на жаль, цілком прогнозованою. 27 лютого 2022 року Рада Безпеки ООН 11 голосами за при 1 проти (Російська Федерація) та 3 таких, що утрималися (Китай, Індія, Об'єднані Арабські Емірати), прийняла рішення щодо скликання 11 надзвичайної сесії Генеральної Асамблеї ООН. Скликання такої спеціальної сесії стало можливим завдяки застосуванню процедури, передбаченої Резолюцією ГА ООН 377 (V) «Єдність заради миру» від 3 листопада 1950 року. 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН безпрецедентною більшістю у 141 голос при 35 таких, що утрималися і лише 5 голосах (Російська Федерація, Білорусь, Північна Корея, Сирія та Еритрея) проти прийняла резолюцію ES 11/1 «Агресія проти України». Ця Резолюція знову підтвердила прихильність ГА ООН суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включно з територіальними водами.

ГА ООН засудила найрішучішим чином агресію РФ проти України на порушення Статуту ООН. Серед ключових положень цієї Резолюції слід зазначити: вимога до РФ негайно припинити застосування сили проти України і утримуватися від погроз чи застосування сили проти будь-якої держави – члена ООН; негайно, повністю та безумовно вивести всі свої збройні сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів; засудження рішення РФ щодо статусу ОРДЛО та вимога негайного та беззастережного скасування рішення щодо статусу ОРДЛО; заклик дотримуватися Мінських угод та конструктивно працювати у відповідних міжнародних рамках, у тому числі в Нормандському форматі та Тресторонній контактній групі, до їх повного виконання; вимога забезпечення безпечного та безперешкодного проходу до пунктів призначення за межами України та полегшення оперативної, безпечної та безперешкодної доставки гуманітарної допомоги нужденним особам в Україні, захисту цивільного населення, включаючи гуманітарний персонал та осіб, які перебувають у вразливому становищі, у тому числі жінок, людей похилого віку, інвалідів, корінних народів, мігрантів і дітей, та поваги до прав людини; засудження всіх порушень міжнародного гуманітарного права та порушень і зловживань правами людини і заклик до всіх сторін суворо поважати відповідні положення; вимога, щоб усі сторони повністю виконували свої зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом щодо збереження цивільного населення та цивільних об'єктів.

Також у Резолюції містився заклик до негайного мирного вирішення конфлікту між РФ та Україною шляхом політичного діалогу, переговорів, посередництва та іншими мирними засобами. Такої одностайності у питанні щодо оцінки триваючого збройного конфлікту у практиці ООН не зустрічалося. По суті, прийняття цієї Резолюції такою більшістю голосів може розглядатися як формування потужної антивоєнної коаліції на підтримку України і свідченням повної міжнародної ізоляції РФ, відкрито підтримати яку не наважилися навіть її найближчі союзники. 24 березня 2022 року спеціальна сесія ГА ООН прийняла нову резолюцію з українського питання – ES 11/2 «Гуманітарні наслідки агресії проти України». Результати голосування за цю Резолюцію, а вони були практично ідентичними з попередньою Резолюцією «Агресія проти України» (140 голосів за, 5 – проти, 38 утрималися) знову ж таки стали чітким сигналом міжнародного співтовариства щодо неприпустимості російської агресії з наголосом на її жахливі гуманітарні наслідки.

Ця Резолюція підтвердила необхідність повного здійснення положень Резолюції ES 11/1, вимагає негайного припинення воєнних дій РФ проти України, зокрема будь-яких нападів на цивільних осіб і цивільні об'єкти, забезпечення повного захисту цивільних осіб, включаючи гуманітарний персонал, журналістів, жінок і дітей, поваги статусу та захисту всього медичного персоналу та гуманітарного персоналу, який займається виключно виконанням медичних обов'язків, їх транспортних засобів та обладнання, а також

лікарень та інших медичних закладів, поваги статусу та захисту об'єктів, обов'язкових для виживання цивільного населення та цивільної інфраструктури, яка має критично важливе значення для надання основних послуг за умов збройного конфлікту та містить ще цілу низку положень гуманітарного характеру, включаючи засудження порушення всіх положень міжнародного гуманітарного права та прав людини. Варто виділити також пункт 13 цієї Резолюції, згідно з яким ГА ООН рішуче заохочує продовження переговорів між усіма сторонами і знову закликає до негайного мирного врегулювання конфлікту між РФ та Україною через політичний діалог, переговори, посередництво та інші мирні засоби відповідно до міжнародного права. Зауважимо при цьому, що переговорний процес з державою-агресором відбувається вкрай важко, розпочавшись 28 лютого і поки що триває без суттєвих результатів.

Отже, можна стверджувати, що Україна заручилася підтримкою абсолютної більшості держав – членів ООН – за резолюції з вимогою до РФ негайно припинити воєнні дії проти України голосує 140-141 держава з 193 держав – членів ООН. Для порівняння у 2014 році за прийняття Резолюції 68/262 «Територіальна цілісність України» проголосувало 100 держав, за серію так званих «кримських» резолюцій, що регулярно приймалися ГА ООН і були присвячені ситуації з правами людини в тимчасово окупованому Криму та Севастополі, а також питанню триваючої мілітаризації Криму, Севастополя та частин Чорного та Азовського морів голосувало залежно від року близько 65–70 держав, що давало змогу провести відповідні резолюції через ГА ООН, але навряд чи давало підстави казати про підтримку України всім міжнародним співтовариством.

Водночас не можна ігнорувати той факт, що значна частина впливових держав Азії та Африки займає підкреслено нейтральну позицію щодо російської агресії під час голосувань у ГА ООН, утримавшись під час обох голосувань. Це в першу чергу такі держави, як Китай, Індія, Пакистан, Іран, Казахстан, Південно-Африканська Республіка, Алжир, Ангола тощо. Втім, така потужна проукраїнська більшість у ГА ООН, що становить орієнтовно 140 держав, створює передумови для активізації зусиль щодо захисту національних інтересів України у двох напрямках.

По-перше, механізм прийняття відповідної резолюції ГА ООН може бути застосований для утворення Фонду для компенсації збитків, заподіяних російською агресією Україні, фізичним та юридичним особам, іншим державам та міжнародним організаціям за аналогією з подібним Фондом, який разом з Компенсаційною комісією ООН були засновані Радою Безпеки ООН у 1991 році для розгляду претензій і виплати компенсації за збитки, що були заподіяні внаслідок окупації Іраком Кувейту. В цьому випадку компенсація виплачувалася заявникам зі спеціального фонду, до якого надходив певний відсоток від виручки від продажу іракської нафти, а в нашому випадку мова може йти про виплату такої компенсації за рахунок конфіскації російського

майна закордоном. На перший погляд, такий механізм суперечить основоположним засадам як міжнародного, так і національного права. Проте заборона міжнародних злочинів, а саме – агресії, воєнних злочинів, злочинів проти людяності є імперативними нормами міжнародного права (нормами *ius cogens*), які з нашої точки зору повинні мати пріоритет над нормами щодо імунітету державної власності чи навіть приватної власності осіб, які несуть безпосередню відповідальність за здійснення настільки серйозних порушень міжнародного права.

По-друге, прийняття Резолюції ГА ООН може бути одним із шляхів легітимації гіпотетичної міжнародної миротворчої операції в Україні, якщо, звичайно, політичне керівництво нашої держави дасть на неї згоду. В такому випадку правовою підставою для порушення цього питання в рамках ГА ООН, а не РБ ООН, є знову-ж таки Резолюція «Єдність заради миру» 1950 року, яка передбачає, що в тому випадку, коли РБ ООН внаслідок розбіжності між своїми членами (а зараз саме такий випадок, оскільки РФ застосуванням вето блокує прийняття рішення з українського питання, що яскраво виявилось під час голосування 25 лютого 2022 р.) виявляється нездатним виконати свій головний обов'язок щодо підтримання міжнародного миру та безпеки у всіх випадках, коли є підстави вбачати загрозу миру, порушення миру чи акт агресії, ГА ООН невідкладно розглядає це питання з метою надати членам Організації необхідні рекомендації щодо колективних заходів, включаючи – у випадку порушення миру або акту агресії – застосування збройних сил для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки.

Формат гіпотетичної миротворчої операції, звичайно, залежатиме від розвитку військово-політичної обстановки в Україні, можливий варіант також проведення такої операції під егідою НАТО або ЄС, як було запропоновано урядом Польщі. Хоча на даний момент розгортання міжнародної миротворчої місії є малоімовірним і таким, що призведе лише до заморожування конфлікту на лінії зіткнення, отже, це не відповідатиме національним інтересам України. Проте після звільнення тимчасово окупованих територій це питання, на нашу думку, може бути актуалізовано.

Протидія російській агресії в Міжнародному суді ООН. Міжнародний суд ООН (МС ООН) як головний юридичний орган ООН, міжнародна юрисдикційна установа, що діє від імені всього міжнародного співтовариства також був активно задіяний українською стороною в якості міжнародно-правового засобу протидії російській агресії. 26 лютого 2022 року Україна порушила в цьому Суді справу проти РФ стосовно спору, що стосується тлумачення, застосування і виконання Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року (Конвенція про геноцид 1948 р.), офіційна назва – «Звинування в геноциді згідно з Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Україна проти Російської Федерації)».

Звернення України до Суду на підставі положень Конвенції про геноцид 1948 року, безперечно, слід визнати креативним кроком. Справа у тому, що

РФ, як, до речі, і колишній Радянський Союз, завжди ставилася негативно до можливості розв'язання міжнародних спорів за допомогою інструментів МС ООН. Слід зауважити, що на відміну від національного суду, умовою для розгляду справи МС ООН є наявність згоди держав, які беруть участь у спорі, у тій чи іншій формі. Відповідно до ст. 36 Статуту Суду згода держави на юрисдикцію Суду може висловлюватися такими способами: 1) передача справи шляхом спеціально укладеної угоди між державами, які є сторонами спору; 2) юрисдикційне застереження, зроблене в тексті того чи іншого міжнародного договору; 3) заява держави про визнання обов'язкової юрисдикції Суду.

Україна досить вдало використала юрисдикційну клаузулу, що міститься у ст. 9 Конвенції про геноцид (передбачає, що спори між державами, що домовляються, з питань тлумачення, застосування, або виконання цієї Конвенції, включаючи спори щодо відповідальності тієї чи іншої держави за скоєння геноциду або одного з інших перерахованих у ст. 3 Конвенції діянь – тобто заколот з метою скоєння геноциду, пряме та публічне підбурювання до здійснення геноциду, замах на скоєння геноциду, співучасть у геноциді, передаються на розгляд МС ООН за вимогою будь-якої з сторін спору).

Абсурдні звинувачення на адресу України у геноциді, що були озвучені президентом держави-агресора В. Путіним у його зверненні в ніч з 23 на 24 лютого 2022 року як привід до так званої «спеціальної військової операції», а насправді агресивної війни на порушення всіх основних принципів міжнародного права проти України, були використані Україною для максимально можливої протидії агресору юридичними засобами. У своїй заяві Україна зазначила, що РФ неправдиво стверджувала, що в Донецькій та Луганській областях України мали місце випадки геноциду і на цій підставі визнала так звані «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку», а згодом розпочала «спеціальну військову операцію» проти України. Україна категорично заперечує, що такий геноцид мав місце і вимагає винести рішення та оголосити, що РФ не може на законних підставах здійснювати будь-які дії згідно з Конвенцією про геноцид 1948 року проти України, спрямовані на запобігання або покарання ймовірного геноциду на підставі неправдивих заяв про геноцид в Луганській та Донецькій областях України. Україна звинувачує РФ у «плануванні актів геноциду в Україні» та стверджує, що РФ навмисно вбиває та заподіює тяжкі тілесні ушкодження представникам української національності, що є складом злочину за другою статтею Конвенції про геноцид 1948 року. З метою запобігання непоправному завданню шкоди правам України та її народу Україна звернулася до Суду із запитом про призначення тимчасових заходів, серед яких найважливішою є вимога негайно зупинити воєнні дії на території України.

16 березня 2022 року МС ООН прийняв Наказ про тимчасові забезпечувальні заходи. Серед основних положень Наказу слід зазначити такі:

1) РФ негайно мала припинити воєнні дії (англ. military operations), розпочаті на території України 24 лютого 2022 року (прийнято 13 голосами проти 2);

2) РФ повинна забезпечити, щоб жодні військові чи нерегулярні збройні формування, організації чи особи, що підпорядковані / підконтрольні / підтримувані нею (тобто йдеться про воєнну підтримку так званих «ДНР» та «ЛНР»), не вживали ніяких кроків для сприяння воєнним діям (прийнято 13 голосами проти 2);

3) Сторони мають утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити чи подовжити тривалість розгляду спору в Суді, чи ускладнити його вирішення (прийнято одностайно).

Наївно, звісно, було сподіватися, що юридично обов'язковий Наказ навіть і такої авторитетної міжнародної юрисдикційної установи, як МС ООН буде виконаний державою, яка системно порушує практично всі основні принципи міжнародного права. Відповідно українській стороні варто негайно ініціювати застосування п. 2 статті 94 Статуту ООН, яке надає їй право у разі невиконання іншою стороною зобов'язання, покладеного на неї рішенням МС ООН, звернутися до РБ ООН. Пункт 2 статті 94 надає РБ ООН можливість прийняти рішення про вжиття заходів для приведення рішення у виконання. У випадку знову ж таки прогнозованого вето РФ за будь-якої спроби РБ ООН прийняти конструктивне рішення з цього питання варто застосовувати той інструментарій, який надає Резолюція ГА ООН 377 (V) «Єдність заради миру» від 3 листопада 1950 року і доводити, що невиконання РФ Наказу МС ООН становить загрозу міжнародному миру та безпеці з тим, щоб 11 спеціальна сесія ГА ООН надала відповідні рекомендації щодо вжиття колективних заходів, що, на нашу думку, є цілком реальним сценарієм, враховуючи результати голосування за Резолюцію «Агресія проти України» від 2 березня 2022 року. В будь-якому разі невиконання РФ Наказу збільшує шанси України на вигравш справи по суті, що стане важливим механізмом для подальшого притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності. Щодо розгляду справи по суті, то слід зазначити, що відповідно до Наказу Суду від 23 березня 2022 р. термін для подачі українською стороною меморандуму з письмовим викладом своєї позиції встановлено 23 вересня 2022 року, а для російського контрмеморандуму – 23 березня 2023 року.

Протидія російській агресії за допомогою інструментів Європейського суду з прав людини. Окрім цього, Україна протягом 2014–2019 років подала до Європейського суду з прав людини ряд позовів (міждержавних скарг) у зв'язку з порушенням Росією ряду прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, і ця міжнародна установа вже прийняла рішення щодо прийнятності однієї з них, а саме справи «Україна проти Росії (щодо Криму)», в рамках якої розглядаються дві скарги № 20958/14 та 38334/18, що можна оцінити як певну проміжну перемогу української сторони. Спробу використати правові механізми

Європейського суду з прав людини Україна зробила і після початку повномасштабної російської агресії проти України.

28 лютого 2022 року Україна звернулася до Суду з запитом про визначення невідкладних тимчасових заходів у зв'язку з масовими порушеннями прав людини, вчиненими російськими військами в ході збройної агресії проти суверенної території України. 1 березня 2022 року Європейський суд з прав людини в інтересах сторін і належного розгляду справи наказати Уряду Росії утримуватися від воєнних нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти, у тому числі житлові приміщення, транспортні засоби швидкої допомоги й інші цивільні об'єкти, що перебувають під спеціальною охороною, зокрема школи та лікарні, а також негайно забезпечити безпеку закладів медичної допомоги, їх особового складу й автомобілів швидкої допомоги на території, яка піддається нападу або облозі російських військ.

Враховуючи ситуацію, пов'язану з безпрецедентним порушенням РФ не тільки своїх зобов'язань за Статутом Ради Європи та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а й усіх основних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, шанси на належне виконання РФ рішення Суду про тимчасові заходи дорівнюють нулю, проте це рішення також може сприяти подальшій міжнародній ізоляції держави-агресора. 25 лютого 2022 року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв рішення про призупинення членства РФ у Раді Європи, а 10 березня 2022 року РФ сама поширила заяву про вихід зі складу Ради Європи, але це в даному випадку не вплине на перебіг розгляду справ, вже порушених проти РФ у Європейському суді з прав людини.

Винесення рішень Європейським судом з прав людини у справах проти РФ і знову ж таки прогнозоване невиконання їх державою-агресором буде, однак, ще одним переконливим аргументом на користь використання заарештованої у багатьох державах – членах Ради Європи російської власності для виплати компенсацій постраждалим від наслідків російської агресії.

Питання притягнення до кримінальної відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини, скоєні внаслідок російської агресії. Брутально порушуючи основоположні принципи сучасного міжнародного права самим фактом збройної агресії проти суверенної держави, російський агресор проявляє і проявляє нехтування елементарними вимогами міжнародного гуманітарного права, вчиняючи невибіркові атаки проти цивільних осіб та об'єктів, знищуючи культурні споруди, влаштовуючи повномасштабну гуманітарну катастрофу в великій кількості українських міст, таких як Волноваха, Маріуполь, Чернігів, Суми, Харків, Ізюм, Охтирка, Буча, Ворзель, Ірпінь, Северодонецьк, Лисичанськ. Найтяжчі воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні російськими окупантами у містах Буча, Ірпінь, Гостомель Бородянка під Києвом вже отримали назву «Бучанська різанина» і небезпідставно порівнюються зі злочинами, скоєними в Сребрениці у липні 1995 року, а також стали предметом розгляду на засіданні Ради Безпеки ООН 5 квітня 2022 року.

Розслідування таких злочинів правоохоронними органами України, а, за даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 4 квітня 2022 року було розпочато розслідування 4204 злочинів за статтями 438, 437, 436 та деякими іншими КК України, має доповнюватися застосуванням міжнародних інструментів. Як відомо, ще 17 квітня 2014 року Уряд України подав заяву відповідно до ст. 12(3) Римського статуту про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо передбачуваних злочинів, скоєних на її території з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року, а 8 вересня 2015 року – щодо передбачуваних злочинів, скоєних на її території з 20 лютого 2014 року без дати завершення. 2 березня 2022 року Прокурор МКС оголосив, що почав розслідування ймовірних воєнних злочинів та злочинів проти людяності в Україні, 13 квітня разом з Генеральним прокурором України здійснив робочу поїздку в м. Буча для розслідування на місцях скоєння воєнних злочинів. У зв'язку з цим необхідно ще раз наголосити на необхідності негайної ратифікації Україною Римського статуту МКС, оскільки на даний час МКС може здійснювати свою юрисдикцію щодо злочинів, передбачених у Римському статуті, скоєних на території України, але Україна не може користуватися організаційними та процесуальними правами, що надаються державам – учасникам Статуту.

Ратифікувавши Римський статут, Україна стане повноправним членом Асамблеї держав – членів Міжнародного кримінального суду і зможе мати повноправний голос у цьому органі, брати участь у виборах суддів та прокурора Суду. Необхідно також терміново забезпечити належну імплементацію положень Римського статуту в національне законодавство України. У зв'язку з цим необхідно вирішити питання з прийняттям ще 20 травня 2020 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», який досі не підписаний Президентом України.

Однак МКС не може порушити переслідування щодо громадян РФ щодо злочину агресії, оскільки п. 5 ст. 15 біс Римського статуту прямо передбачає, що «щодо держави, яка не є учасницею Римського статуту, Суд не здійснюватиме свою юрисдикцію щодо злочину агресії, здійсненого громадянами цієї держави або на її території», а РФ, як відомо, не бере участі у Римському статуті. У зв'язку з цим в експертному середовищі обговорюється створення Спеціального трибуналу для покарання злочину агресії проти України, проєкт декларації щодо заснування якого був запропонований групою авторитетних юристів-міжнародників з різних країн, які працювали разом з українським МЗС та за підтримки колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Гордона Брауна. Ідея створення міжнародного трибуналу *ad hoc* є доволі перспективною і враховуючи неможливість заснування такого трибуналу відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН за аналогією з трибуналами по Руанді та колишній Югославії внаслідок прогнозованого російського вето має йти мова про два можливі шляхи.

По-перше, такий трибунал може бути створений за рішенням Генеральної Асамблеї ООН відповідно до положень статті 22 Статуту ООН та резолюції «Єдність заради миру» 1950 року. Таке рішення за своєю природою, звичайно, буде скоріше політико-правовим, тому що межі повноважень ГА ООН відповідно до ст. 22 Статуту щодо заснування допоміжних органів є доволі дискусійним питанням, і питання легітимності такого трибуналу значною мірою залежатиме від кількості голосів, поданих за таку резолюцію. Другий шлях, який власне і пропонують ініціатори створення трибуналу, полягає в заснуванні такого трибуналу відповідно до міжнародного договору, який укладуть держави, зацікавленні у притягненні до міжнародної кримінальної відповідальності посадових осіб держави-агресора. Зрозуміло, що легітимність такого трибуналу знову ж таки суттєво залежить від переліку держав-підписантів такого договору.

Також не слід відкидати і таку опцію, як порушення в українському суді кримінального провадження проти представників вищого політичного керівництва РФ, включно з її президентом В. Путіним. Цей захід сприятиме делегітимізації вищого керівництва держави-агресора й значною мірою ускладнить здійснення ними своїх зовнішньополітичних функцій. Зрозуміло, що серйозною перешкодою для цього є усталена звичаєва норма міжнародного права щодо імунітету вищих посадових осіб держави (глави держави, глави уряду, міністра закордонних справ) від іноземної кримінальної юрисдикції, проте з нашої точки зору українська сторона має аргументувати свої дії тим, що норми *ius cogens* щодо заборони міжнародних злочинів повинні мати пріоритет над нормами щодо імунітету вищих посадових осіб іноземної держави.

Активізація співпраці з метою набуття кандидата на вступ до Європейського Союзу. Перехід РФ від гібридної до відкритої повномасштабної війни проти України актуалізував питання європейського вибору України, адже за цей вибір українцям на відміну від громадян держав – членів Європейського Союзу доводиться платити власною кров'ю. 28 лютого Україна подала заявку на вступ до Європейського Союзу як європейська держава, яка поважає цінності, закріплені у статті 2 Договору про Європейський Союз. До цієї заявки було додано Спільну заяву представників органів державної влади України. А вже 1 березня Європейський Парламент безпрецедентною більшістю у 637 голосів за, 13 проти та 26 таких, що утрималися прийняв резолюцію, в якій серед іншого закликав інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата в ЄС, відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз і на основі заслуг, і, тим часом продовжувати працювати над інтеграцією до єдиного ринку ЄС згідно з Угодою про асоціацію.

Проте результати неформального саміту Європейської Ради, який відбувся 10 березня 2022 року, викликали дещо неоднозначне сприйняття в Україні, яка зараз бореться всіма можливими засобами за свою незалежність та територіальну цілісність. Задекларувавши той беззаперечний факт, що «неспро-

вокована та невинувачена військова агресія Росії проти України грубо порушує міжнародне право та принципи Статуту ООН та підриває європейську та глобальну безпеку та стабільність» та поклавши на Росію та Білорусь повну відповідальність за цю агресивну війну та злочини, включаючи невинувачені напади на цивільне населення та цивільні об'єкти, Європейська Рада зайняла досить обережну позицію у питанні щодо перспектив членства України.

Вона визнала європейські прагнення та європейський вибір України, як зазначено в Угоді про асоціацію та констатувала, що 28 лютого 2022 року Президент України, реалізуючи право України обирати свою долю, подав заявку України на вступ до Європейського Союзу. Далі Європейська Рада зазначила, що Рада Європейського Союзу швидко ухвалила рішення запропонувати Єврокомісії подати свій висновок щодо цієї заяви згідно з відповідними положеннями Договорів ЄС. Достатньо обережні формулювання щодо перспективи українського членства були і у висновках саміту Європейської Ради 24–25 березня 2022 року.

Отже, питання, як швидко Україна офіційно набуде статусу країни-кандидата і наскільки швидкими і успішними будуть переговори про членство на сьогодні залишається відкритим, особливо враховуючи неоднозначну позицію з питань українського членства ключової держави ЄС – Німеччини. Проте оптимістичним сигналом є нещодавня заява посла ЄС в Україні Матті Маасікаса щодо можливості набуття Україною статусу кандидата вже в червні цього року.

Висновки. Загалом можна стверджувати, що перехід російсько-української війни до повномасштабної стадії, що до того ж характеризується брутальним порушенням державою-агресором основоположних засад як «права Женеви», так і «права Гааги» свідчить про неефективність універсальної системи підтримання миру та безпеки в рамках ООН, кризу якої можна порівняти з кризою системи Ліги Націй напередодні Другої світової війни. Це, як було показано, абсолютно не виключає застосування для захисту України всього переліку інструментів, яке надає сучасне міжнародне право.

Проте все більшої актуальності набуває питання пошуку контурів нового міжнародного правопорядку, який має прийти на зміну існуючому. Відповідно Організація Об'єднаних Націй має або реформуватися з тим, щоб бути в змозі належним чином виконувати своє головне статутне завдання – забезпечувати міжнародний мир та безпеку, або остаточно втратити своє значення як система колективної безпеки, бути, по суті, заміненою регіональними безпековими альянсами, як, наприклад, НАТО та перетворитися на дискусійний клуб, позбавлений реального впливу на розв'язання безпекових питань.

Скрипнюк О. В. Агресія Російської Федерації проти України і міжнародне право

Визначено та охарактеризовано основні міжнародно-правові напрями протидії агресії РФ у зв'язку із широкомасштабним вторгненням на територію України та розв'язанням війни. Серед них: протидія російській агресії в Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН, у Міжнародному суді ООН, за допомогою інструментів Європейського суду з прав людини. Окремо проаналізовано питання притягнення до кримінальної відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини, скоєні внаслідок російської агресії на території України, а також співпраця з ЄС з метою набуття статусу кандидата на вступ та повноправного члена Європейського Союзу.

Наголошено на неефективності універсальної системи підтримання миру та безпеки в рамках ООН, що не виключає застосування для захисту України всього переліку інструментів, яке надає сучасне міжнародне право. Проте все більшої актуальності набуває питання пошуку контурів нового міжнародного правопорядку, який має прийти на зміну існуючому.

Ключові слова: агресія, фінанси, Європейський Союз, ООН, гуманітарна допомога, суд, права людини, держави, міжнародні та європейські організації.

Skrypniuk O. V. Aggression of the Russian Federation against Ukraine and international law

The main international legal directions of counteraction to aggression of the Russian Federation in connection with the large-scale invasion of Ukraine and the outbreak of war have been determined and characterized. Among them: countering Russian aggression in the General Assembly and the UN Security Council, in the International Court of Justice, with the help of instruments of the European Court of Human Rights. The issue of criminal prosecution for the most serious international crimes committed as a result of Russian aggression on the territory of Ukraine, as well as cooperation with the EU in order to obtain the status of a candidate for accession and a full member of the European Union are analyzed separately.

As a result, the inefficiency of the universal system of peacekeeping and security within the UN was emphasized, which does not exclude the use of the entire list of instruments provided by modern international law to protect Ukraine. Nevertheless, the issue of finding the contours of the new international law is becoming increasingly relevant.

Key words: aggression, financial, European Union, UN, humanitarian aid, Court, Human Rights, states, international and European organizations.